

УДК 353.338.26

Метод стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Харківської області)

Кармінська-Белоброва М.В.

кандидат наук із державного управління,
старший викладач кафедри організації виробництва
та управління персоналом
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Стаття присвячена дослідженню стратегічного планування на регіональному рівні. Проаналізовано соціально-економічний стан регіону за допомогою SWOT-аналізу, виявленні стратегічні цілі розвитку Харківської області. Окреслено пріоритетні питання в умовах розвитку інтеграційних процесів із урахуванням конкурентних переваг, сучасних викликів і ризиків регіону.

Ключові слова: стратегічне планування, стратегічний менеджмент, SWOT-аналіз, регіональне управління, державне управління.

Карминская-Белоброва М.В. МЕТОД СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Статья посвящена исследованию стратегического планирования на региональном уровне. Проанализированы социально-экономическое положение региона с помощью SWOT-анализа, выявлены стратегические цели развития Харьковской области. Обозначены приоритетные вопросы в условиях развития интеграционных процессов с учетом конкурентных преимуществ, современных вызовов и рисков региона.

Ключевые слова: стратегическое планирование, стратегический менеджмент, SWOT-анализ, региональное управление, государственное управление.

Karminskaya-Belobrova M.V. THE METHOD OF STRATEGIC PLANNING SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION (FOR EXAMPLE, THE KHARKIV REGION)

The article is devoted to investigation of strategic planning at the regional level. Analyzed the socio-economic situation of the region using the SWOT-analysis, we identified the strategic objectives of the Kharkov region. The designated priority issues in the development of integration processes, taking into account the competitive advantages of modern challenges and risks in the region.

Keywords: strategic planning, strategic management, SWOT-analysis, regional management, public administration.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З часу проголошення незалежності нашої держави посилилась конкуренція між областями України. Регіональна влада потребує розширення своїх повноважень, усунення їх дублювання та приділяє більшу увагу стратегічному менеджменту для реалізації успішної та зваженої політики розвитку.

Якщо ми звернемо свою увагу до стратегічного аналізу, то побачимо, що він є основною частиною процедури формування стратегічного плану області. Це етап зваженої дослідницької роботи, у якій аналізується соціально-економічний потенціал, конкурентоздатність, інвестиційно-інноваційна політика, внутрішня та зовнішня середа. На сьогодні органи місцевої влади звертають, більш доцільно, свою увагу на планувальну діяльність, оскільки

зараз, як у нашій країні, так і за її межами дуже стрімко набирає обертів стратегічний підхід до планування на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень із питань стратегічного планування певною мірою розкрито в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед них І. Ансофф [1], С. Біла [2], О. Дикий [3], І. Кондіус [4], М. Корецький, А. Дегтяр, О. Дацій [5], В. Осипов [6], А. Томпсон [7], С. Чернов [8].

Науковці наводили багато різноманітних визначень та стверджень щодо стратегічного планування, наприклад, А. Томпсон вважає, що «стратегічне планування – це планова робота, яка включає розробку прогнозів, програм та планів, в яких передбачаються цілі та стратегії поведінки об'єктів управління в

перспективі, які дозволяють цим об'єктам ефективно функціонувати та швидко пристосовуватись до змін умов зовнішнього середовища» [7, с. 125].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню стратегічного планування саме на регіональному рівні науковцями приділено не достатньо уваги. Пошук ефективних методів регіонального економічного розвитку визначає необхідність використання стратегічного планування на всіх рівнях державного управління.

Формулювання цілей статті. Визначити соціально-економічний стан регіону за допомогою SWOT-аналізу, обґрунтувати та виявити стратегічні операційні цілі розвитку Харківської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність стратегічного планування соціально-економічним розвитком регіону можна визначити в досягненні державних

цілей на довгострокову перспективу та більш повно розкривається це поняття за допомогою основних методів стратегічного менеджменту.

Найбільш комплексним та спеціальним методом дослідження, який застосовують у стратегічному менеджменті соціально-економічним розвитком регіону, є SWOT-аналіз. Цей метод дозволяє системно розглядати інформацію щодо умов існування території та представляти відповідну інформацію так, щоб вона була корисною для подальшого планування та прийняття рішень. Його результати використовують на подальших етапах процесу стратегічного планування, оскільки цей підхід дозволяє уникнути складання «переліку побажань» замість переліку дій, які необхідно виконати для досягнення сталих та довготривалих результатів.

Згідно з цим методом віднесення факторів до сильних (strengths) та слабких (weaknesses) боків, можливостей (opportunities) та загроз

Таблиця 1

SWOT-аналіз Харківської області, складений на основі матеріалів дослідження соціально-економічного стану області

ФАКТОРИ	СИЛЬНІ БОКИ	СЛАБКІ БОКИ
Внутрішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лідер за рівнем якості життя серед регіонів України. 2. Найбільша серед регіонів України питома вага населення з вищою освітою та науковим ступенем, висока якість людського капіталу. 3. Друге місце після м. Києва за розвитком галузі ІТ, перше – за рівнем розвитку ІТ-аутсорсингу. 4. Сприятливі природні умови для розвитку сільського господарства. 5. Найбільші в континентальній Європі розвідані поклади природного газу та бурого вугілля, потенційно найбільші поклади сланцевого газу. 6. Високий рівень урбанізації при високому рівні компактності території. 7. Розвинена транспортна інфраструктура, найбільша в Україні довжина автодоріг загального користування, входження м. Харкова до 100 міст світу, де діє три та більше ліній метрополітену. 8. Сприятлива екологічна обстановка: серед обласних центрів України нижчим значення комплексного індексу забруднення атмосфери характеризується лише м. Чернігів. 9. Розвинена переробна промисловість-машинобудування, фармація; підприємства енергомашинобудування- світові гравці ринку; позиції основного національного розробника, виробника та експортера бронотехніки. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Моноцентрична просторова організація міста та області, істотне зміщення м. Харкова від географічного регіону. 2. Недостатній рівень самоорганізації населення для вирішення питань утримання та розвитку територій, відсутність відповідних традицій порівняно із західними регіонами держави. 3. Високий рівень зносу основних фондів. 4. Зношеність доріг обласного і районного значень через недофінансування. 5. Ступінь інституціоналізації економіки. 6. Недостатня розвиненість студентської інфраструктури в обласному центрі, гострий дефіцит якісних об'єктів соціокультурної, спортивної та ділової інфраструктури в районах області. 7. Критична (80%) залежність обсягів енергогенерації від постачання кам'яного вугілля. 8. Наявність територіальних диспропорцій: сформована депресивність периферійних районів. 9. Розрив між обласним центром і іншими адміністративно-територіальними одиницями в розвитку власної дохідної бази бюджетів. 10. Високе соціальне навантаження на бюджети всіх рівнів та їх нездатність виконувати функції розвитку громад.

Продовження таблиці 1

	МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Зовнішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Метрополізація регіону; надбання якостей одного з опорних центрів у загальноєвропейській поліцентричній системі метрополітенівських регіонів. 2. Перетворення вищої освіти і науки на повноцінний сектор економіки регіону. 3. Закріплення в ніші основної національної «кузні кадрів» та основного національного експортера освітніх послуг. 4. Забезпечення енергобезпеки, енергозалежності та конкурентоспроможності регіону за рахунок розвитку відновлюваної та альтернативної енергетики. 5. Нарощування інвестиційної функції бюджетів за рахунок неподаткових надходжень та укріплення фінансової бази місцевого самоврядування в результаті децентралізації влади в Україні. 6. Географічна диверсифікація експорту продукції з високою доданою вартістю та входження в нові технологічні ланцюги, використання можливостей освоєння ринку ЄС та ринків третіх країн спільно з європейськими партнерами, виходи на ринки США, Китаю, країн Африки та Близького Сходу. 7. Формування східноєвропейського центру конкурентоздатної індустрії на основі модернізації і впровадження нових технологій у традиційні галузі промисловості (реіндустріалізації). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стрімкий приток мігрантів із зони проведення АТО, що створюють додаткове навантаження на бюджет, інфраструктуру, ринок праці та житла, правоохоронну систему та потребують масштабних програм реінтеграції. 2. Втрата конкурентоспроможності секторів виробництва регіону через нездатність модернізувати виробництво, вчасно перейти на стандарти ЄС. 3. Наростання бідності серед верств населення з низьким рівнем кваліфікації та підприємницької активності через втрату конкурентоспроможності традиційними секторами економіки, посилення безробіття серед молоді. 4. Відтік кращих кадрів ієрархічно з села до м. Харкова, а з м. Харкова до м. Києва або за кордон. 5. Наростання ризику техногенних аварій через зношеність фондів систем життєзабезпечення регіону. 6. Різне збільшення ризиків роботи на традиційних ринках РФ, наявність ризиків входження до нових ринків, де ще не склалися усталені зв'язки та традиції партнерства.

Джерело: стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 р. [9].

(threats) відбувається через їх поділ на декілька груп: на фактори, що формуються на території і на які можна якось вплинути (внутрішнє середовище), та на фактори, що виникають внаслідок фактичних чи потенційних дій інших сторін і на які практично неможливо впливати (зовнішнє оточення).

На базі сформованої матриці SWOT формуються цілі розвитку території, досягнення яких дозволить нейтралізувати загрози, скористатися можливостями, використати власні сильні сторони та усунути деякі слабкості.

На нашу думку, головне завдання стратегічного аналізу це знайти ті сильні боки, які забезпечують унікальність конкурентних переваг із урахуванням сприятливих можливостей зовнішнього середовища.

Прикладом вищенаведеного може бути оцінка соціально-економічного стану в Харківській області, яка виконана відповідно до принципів SWOT аналізу.

Вищенаведена SWOT матриця дозволяє дослідити залежність між сильними та слабкими боками та «можливостями» і «загрозами».

За допомогою цієї залежності та взаємозв'язку факторів визначають порівняльні переваги, виклики і ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

Потужними конкурентними перевагами Харківської області є:

Лідерство за рівнем життя серед регіонів України. Це охоплює дуже високий показник розвитку людського потенціалу та високу якість людського капіталу за параметрами освіченості населення, високу купівельну спроможність населення, сприятливу екологічну обстановку, налагодженість ефективною системи надання соціальних послуг, лідерство обласного центру в забезпеченні доступності міського середовища для людей із особливими потребами. Як наслідок цього – область приваблива для притоку в неї людей працездатного віку і молоді з сусідніх областей України.

Стрімкий розвиток у Харківщині сервісного сектору економіки (ІТ-аутсорсингу та розро-

бок, роздрібною торгівлю, освітніх послуг) забезпечує досі єдиний в Україні приклад сервісно-орієнтованого типу регіональної економіки. Це підтверджено поки що міцними позиціями харківських підприємств на внутрішньому і міжнародному ринках. Для утримання і посилення цього статусу регіону потрібно використати можливості міжнародної кооперації і міжнародної спеціалізації, створивши нові виробничі партнерства, альянси, забезпечивши більш простий і дешевий доступ до зовнішніх ресурсів. Харківська область могла б відновити свої позиції як центр галузевої прикладної науки і як центр із розробки та освоєння нових видів промислової продукції, особливо в інформаційній індустрії та в традиційних галузях промисловості. Вища освіта, медичний в'їзний туризм, інжиніринг, конструювання та проектування, ділові послуги можуть стати затребуваною експортною продукцією.

Спираючись на людські, інституційні, виробничі, транспортно-логістичні ресурси та на здатність їх нарощування навколо обласного центру започатковані процеси метрополізації регіону з посиленням чи надбанням якостей одного з опорних центрів у загальноєвропейській поліцентричній системі метрополітенських регіонів Європи. Це забезпечить нову якість життя і робочі місця для громади області, диверсифікації та росту економіки і підвищення інвестиційної привабливості за рахунок створення більш різноманітного ринку праці, більш ємного споживного ринку, концентрації пріоритетних проектів розвитку базової інфраструктури.

Енергетичні потенціал у вигляді 40% загальнодержавної добичі природного газу з довгостроковим потенціалом суттєвого збільшення, надлишкові потужності вугільної базової електрогенерації.

У результаті аналізу слабких боків і можливостей матриці викликами в Харківській області будуть:

З огляду на виявлені стратегічні розриви між досягнутим рівнем розвитку людського потенціалу та вимогами постіндустріальної економіки, виникає нагальність локалізації на території регіону виробництва високотехнологічної продукції машинобудування для забезпечення потреб області та внутрішнього ринку України та Європи.

Необхідні нові механізми та сучасні підходи в організації постійної, багатосторонньої і різноманітної взаємодії органів влади з широким колом зовнішніх організацій для спільного вирішення проблем регіонального

розвитку, з одного боку, розвитку і подальшого спрямування «імпульсів» відновлення і зростання в райони та області, з іншого. Пріоритети регіональної економічної політики щодо підвищення ефективності управління місцевим розвитком повинні бути спрямовані на задоволеність населення та інвесторів, зростання рангу регіону в міжнародних рейтингах, прозорість та ефективність виконання контрольно-наглядових функцій органам виконавчої влади.

Наростання ризиків втрати конкурентосдатності секторів виробництва і посилення соціальної обтяженості місцевих бюджетів вимагають значних вкладень коштів. Одним із ключових чинників, що визначають масштаби цих вкладень та їх ефект є здатність регіону залучати до процесу розвитку комерційні та некомерційні організації, органи місцевого самоврядування, міжнародні фінансові організації, діаспору тощо. Важлива як фінансова співучасть із їхнього боку, так і нефінансовий внесок у визначення пріоритетів витрачання коштів місцевих бюджетів, а також у підтримку та модернізацію попередньо створеної інфраструктури. Тому нагальними викликами у сфері залучення недержавних суб'єктів є: перехід від відповідальності органів виконавчої влади за «виробництво» суспільних благ до відповідальності за організацію їх «забезпечення»; перехід від моноцентричної до поліцентричної моделі розвитку регіону; підвищення прозорості та підзвітності органів влади населенню; підвищення стабільності та передбачуваності регіональної політики на основі впровадження якірних проектів і запровадження електронного врядування на всіх рівнях управління.

У регіоні є необхідність упровадження якісно нової системи управління бюджетом і місцевими фінансами, заснованої на переході від освоєння бюджетних коштів до проектного управління, орієнтованого на конкретний результат для конкретної території, та переводі програм соціально-економічного розвитку регіону на проектний принцип формування.

В області необхідне впровадження збалансованого розвитку продуктивних сил шляхом раціонального природокористування з безумовним пріоритетом застосування різносторонніх механізмів та стимулюючих фінансових та тарифних інструментів енергозбереження насамперед у житловому господарстві, заходів забезпечення ресурсо- та енергоефективності в ЖКГ та промисловості.

Під час аналізу слабких боків та загроз ризики можуть бути такими:

Стратегічний розрив, з одного боку, між реальними межами міста Харкова та Харківської агломерацією і, з іншого боку, з наявною територіально планувальною структурою урбанізованих зон в області, а також недостатність інвестиційної складової всіх місцевих бюджетів підсилюють ризик подальшої поляризації області навколо обласного центру та посилення процесів деградації у периферійній частині області в довгостроковій перспективі.

На тлі зношеності стану основних фондів у ЖКГ наростають техногенні ризики, ризики відключень електроенергії; критична залежність області від імпортованих (завезених) енергоносіїв призводить до розбалансованості енергосистеми; можливе зростання неплатежів населення за енергоносії за високих тарифів при низькій ресурсо та енергоефективності економіки.

Закріплення центру периферійної моделі просторового розвитку регіону, брак адресних інвестицій у віддалені райони. Подальша депопуляція віддалених від обласного центру районів.

Наростання ризику техногенних аварій через зношеність фондів систем життєзабезпечення регіону посилюють енергоресурсовитратність ЖКГ та промисловості, знижують інвестиційну привабливість області в короткотерміновій перспективі, у середньо- і довгостроковій перспективі обмежують область у становленні всіх секторів економіки.

Висновки. Отже, з огляду на вищевказане потрібно приділити увагу таким пріоритетам в умовах розвитку інтеграційних процесів з урахуванням конкурентних переваг, сучасних викликів і ризиків Харківської області:

– набуттю нових якостей метрополітенського регіону і лідерських функцій у забезпеченні конкурентоспроможності та економічного згуртування України в євроінтеграційному векторі;

– модернізації та підвищенню доступності основних інфраструктурних підсистем і життєвих благ;

– забезпеченню енергобезпеки, енергонезалежності України.

На нашу думку, під час стратегічного планування соціально-економічного розвитку Харківської області необхідно брати до уваги особливості організації стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіонів України загалом.

Метод SWOT-аналізу дозволяє виявити соціально-економічний потенціал регіону, оцінити цілі стратегічного управління розвитком, виявити ефективність інвестиційно-інноваційної політики та направлення шляхів підвищення конкурентоздатності області.

Стратегічне планування в державному управлінні вимагає цілеспрямованих та зосереджених зусиль для його ефективного здійснення, а його грамотне використання надає діям прозорості, зрозумілості та обґрунтованості рішень.

У подальших наших дослідженнях залишаються відкритими питання щодо можливостей використання різноманітних методів та підходів у стратегічному плануванні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф., под ред. Ю. Каптуревского. — [пер. с англ.]. — СПб.: Питер, 2008. — 416 с.
2. Біла С. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів «круглого столу» / С. Біла. — К.: НІСД, 2011. — 88 с.
3. Дикий О. Основні пріоритети та механізм стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів [Електронний ресурс]: О. Дикий // Ефективна економіка. — 2011. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=803>.
4. Кондіус І. Теоретичні та прикладні засади прогнозування стійкого розвитку регіону / І. Кондіус. — Севастополь: Севастопольський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації, 2009. — 46 с.
5. Корецький М., Дегтяр А., Дацій О., Корецький М., Стратегічне управління: Навчальний посібник / М. Корецький, А. Дегтяр, О. Дацій. — К.: ЦУЛ, 2007. — 240 с.
6. Осипов В. Стратегічне планування як ефективний інструмент управління регіональним розвитком / В. Осипов, І. Півоарчук, І. Парасюк // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. — 2011. — № 1. — С. 89–100.
7. Томпсон А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегий: учебник для вузов / А. Томпсон, А. Стрикленд. — М.: ЮНИТИ, 1998. — 576 с.
8. Чернов С., Чернов С. Структурні елементи стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=301>.
9. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kharkivoda.gov.ua/content/documents/431/43045/files/new-563_SRR2020.pdf.